

بررسی توسعه صنعتی شهر تهران و ارزیابی پیامدهای اجتماعی آن از دیدگاه شهروندان

عباس نوروززاده مغاللو^۱

مرضیه موغلی^{۲*}

mmoghali@yahoo.com

احمد علی خرم بخت^۳

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۲/۸/۱۵

تاریخ دریافت: ۱۴۰۲/۴/۳

چکیده

زمینه و هدف: توسعه چه در مقیاسی کوچک باشد و چه در سطحی وسیع اجرا شود، تغییراتی را در اجتماع محلی ایجاد می‌کند و تأثیر مستقیمی بر روی زندگی مردم دارد. اقدامات توسعه‌ای زمانی به اهداف خود دست می‌یابند که جنبه‌های اجتماعی در کنار ملاحظات اقتصادی قرار گیرند. به این ترتیب هدف اصلی پژوهش حاضر بررسی تأثیرات اجتماعی توسعه صنعتی تهران در ابعاد مختلف می‌باشد. **روش بررسی:** روش تحقیق این پژوهش با توجه به ماهیت و اهداف آن، توصیفی - تحلیلی و یک بررسی کاربردی است. برای بررسی فرضیات تحقیق از روش آماری t تک نمونه‌ای و همچنین برای وزن دهی ابعاد از متد AHP و نرم افزار Expert choice استفاده شد. جامعه آماری این پژوهش در بخش پیمایشی، تمامی شهروندان بالای ۱۸ سال ساکن در شهر تهران بود. حجم نمونه آماری پژوهش (۳۸۴ نفر) با استفاده از فرمول کوکران به صورت تصادفی ساده تعیین و به تناسب جمعیت مورد بررسی قرار گرفت.

یافته‌ها: یافته‌های پژوهش بر اساس تحلیل آزمون t تک نمونه‌ای نشان داده شد که از ۶ بعد مورد بررسی مربوط به شاخص اجتماعی اثرات توسعه صنعتی، ۴ بعد آلودگی محیط زیست (۳/۵۹)، حاشیه نشینی (۳/۴۱)، اسکان غیررسمی (۳/۴۸) و مصرف گرایی (۳/۳۸) به دلیل آنکه مقدار میانگین شان بیشتر از ۳ (حد وسط) و سطح معناداری کمتر ۰/۰۵ بوده از توسعه صنعتی متأثر شده و با توسعه صنعتی رابطه معناداری دارند اما دو بعد دیگر نابرابری اجتماعی و شهرنشینی به دلیل بزرگتر بودن سطح معناداریشان از ۰/۰۵ دارای رابطه معناداری با توسعه صنعتی نیستند.

بحث و نتیجه گیری: توسعه صنعتی در تهران باعث افزایش مهاجرت، حاشیه‌نشینی، آسیب‌های اجتماعی، آلودگی محیط زیست و افزایش جرم و جنایت در بخش‌های حاشیه‌نشینی شهر تهران شده است.

واژه‌های کلیدی: توسعه صنعتی، اثرات اجتماعی، شهر تهران.

۱ - دانشجوی دکتری جغرافیا، واحد لارستان، دانشگاه آزاد اسلامی، لارستان، ایران.

۲ - دانشیار گروه جغرافیا، واحد لارستان، دانشگاه آزاد اسلامی، لارستان، ایران. * (مسئول مکاتبات)

۳ - استادیار گروه جغرافیا، واحد لارستان، دانشگاه آزاد اسلامی، لارستان، ایران

Investigating the industrial development of Tehran and evaluating its social consequences from the citizens' point of view

Abbas Norouzzadeh moghanlo¹

Marzieh Mogholi^{2*}

mmoghali@yahoo.com

Ahmadi Khorambakht³

Admission Date: November 19, 2022

Date Received: July 27, 2022

Abstract

Background and Objective: Whether the development is implemented on a small scale or on a large scale, it creates changes in the local community and has a direct impact on people's lives. Development measures achieve their goals when social aspects are placed next to economic considerations. In this way, the main goal of the present study is to investigate the social effects of Tehran's industrial development in different aspects.

Material and Methodology: The research method of this study is descriptive-analytical and a practical study according to its nature and goals. One-sample t-statistics method was used to check research hypotheses, and AHP method and Expert choice software were used to weight the aspects. The statistical population of this research in the survey section was all citizens over 18 years old living in Tehran. The statistical sample size of the research (384 people) was determined using Cochran's formula in a simple random manner and was investigated according to the population.

Findings: The research findings based on the one-sample t-test analysis showed that out of the 6 investigated aspects related to the social index of the effects of industrial development, 4 environmental pollution aspects (3.59), marginalization (3.41), informal settlement (3.48) and consumerism (3.38) because their average value is more than 3 (median) and the significance level is less than 0.05 are affected by industrial development and have a significant relationship with industrial development. But the other two aspects of social inequality and urbanization do not have a significant relationship with industrial development due to their significance level being greater than 0.05.

Discussion and Conclusion: Industrial development in Tehran has caused an increase in immigration, marginalization, social damage, environmental pollution and crime in the marginal parts of Tehran.

Keywords: Industrial development, Social effects, Tehran city.

1- Ph.D. Student of Geography, Larestan Unit, Islamic Azad University, Larestan, Iran.

2- Associate Professor, Department of Geography, Larestan Branch, Islamic Azad University, Larestan, Iran
*(Corresponding Author)

3- Assistant Professor, Department of Geography, Larestan Branch, Islamic Azad University, Larestan, Iran.

مقدمه

ریزی چگونگی توسعه مناطق مختلف یک کشور را مشخص می‌کند که خود این نیازمند هماهنگی و همسویی تمام ارکان یک جامعه جهت رسیدن به هدف مورد نظر و مشارکت تمامی اقشار و گروه‌های جامعه برای آن هدف که همانا توسعه مناطق است، می‌باشد (8).

اجرای طرح‌های صنعتی در مناطق جهان‌سومی هنوز یکی از راه‌های است در جهت توسعه این مناطق، طرح‌هایی که با امید به بهبود وضعیت و شرایط اقتصادی این جوامع اجرا می‌شوند و به طبع این طرح‌ها با تغییراتی که به وجود می‌آورند، تأثیراتی را هم عامل می‌شوند که شایان توجه و بررسی هستند. ورود صنعت به اجتماعات موج دگرگونی صنعتی در آن‌ها می‌شود رابطه صنعت، جامعه و فرهنگ یک‌سویه نیست. اگر صنعت را به منزله موتور پیش برنده اقتصاد بدانیم، این موتور نیروی خود را از جامعه و فرهنگ می‌گیرد (9) صنعتی شدن از چنان اهمیتی برخوردار است که تحقق پیشرفت‌های فنی طی سه قرن اخیر، دلیل اصلی رشد و توسعه اقتصادی کشورهای پیشرفته در جهان امروز به شمار می‌رود. یکی از عوامل مهم به وجود آورنده تفاوت در درجه‌ی توسعه‌یافتگی کشورهای جهان، سطح فعالیت‌های صنعتی و کیفیت آن است؛ این موضوع از چنان اهمیتی برخوردار شده است که ایجاد فرصت‌های شغلی، افزایش درآمد، کاهش فاصله زندگی بین ساکنان شهر و روستا از مهم‌ترین دلایل شکل‌گیری شهرک‌ها و نواحی صنعتی می‌باشد. در بیش‌تر موارد در کشور ما توسعه‌ی صنعتی به توسعه‌ی اجتماعی منطقه منجر نشده است و این عدم تحقق توسعه‌ی اجتماعی در بسیاری از موارد موجب اخلاص در پیشبرد پروژه‌های توسعه‌ای و صنعتی نیز شده که زیان‌های مالی و معنوی زیادی را به دنبال داشته است (۱۰). سنجش و ارزیابی مستمر تغییرات و پیامدهای اجتماعی ناشی از صنعتی شدن و فعالیت‌های آن، خصوصاً در کشورهای درحال توسعه همانند ایران ضرورتی اجتناب‌ناپذیر در کاهش پیامدهای منفی اجتماعی به‌عنوان موانعی در تحقق پایداری اجتماعی و امنیت این فعالیت‌ها می‌باشد؛ چرا که هجوم جمعیت جویای کار از نقاط مختلف، با خصوصیات و ویژگی‌های متفاوت علاوه بر تأمین نیروی انسانی

در راستای ارتقای کیفیت زندگی و رفاهی انسان‌ها، توسعه یکی از فراگیرترین موضوعات جوامع بشری، خصوصاً در میان کشورهای درحال توسعه است (۱). بخشی از این مسئله ناشی از ضرورت اجتناب‌ناپذیر رشد و پیشرفت و تلاش در راستای گام برداشتن از قافله‌ی روندهای جهانی است و بخش دیگر آن ناشی از موضوعات مشترکی مانند؛ توجه به فقرا، مناطق حاشیه‌ای، اجتماع، محیط‌زیست، جنسیت و ... می‌باشد؛ که طیف وسیعی از مردم را درگیر و متأثر می‌سازند (2). توسعه چه در مقیاسی کوچک باشد و چه در سطحی وسیع اجرا شود، تغییراتی را در اجتماع محلی ایجاد می‌کند (3) و تأثیر مستقیمی بر روی زندگی مردم دارد؛ بنابراین اقدامات توسعه‌ای زمانی به اهداف خود دست می‌یابد که جنبه‌های اجتماعی نیز در کنار ملاحظات اقتصادی قرار گیرند (4).

طی دهه‌های گذشته میان کشورهای درحال توسعه، صنعتی شدن رویکرد غالب توسعه بوده و جایگاه مهمی داشته است. به‌عبارت‌دیگر توسعه هدفی تلقی می‌شود که در کشورهای درحال توسعه مورد اقبال بوده و برای دستیابی به آن از راهکارها و الگوهای نظری و تجربی متعددی بهره گرفته‌است. در این میان صنعت و تولید جایگاه ویژه‌ای دارد (5). در واقع صنعت به‌عنوان اصلی‌ترین ابزار در توسعه و به‌خصوص توسعه مناطق عقب‌مانده نقش محوری دارد و در تمام کشورهای جهان به‌عنوان راه‌حلی که می‌تواند بخش‌های اقتصادی یک کشور را تحت تأثیر خود قرار دهد و بخش پیشتازی جهت توسعه کشورها باشد، مطرح است (6). صنعتی شدن به‌عنوان یک تصمیم بزرگ برای توسعه اقتصادی و اجتماعی کشورها ضروری است. توسعه صنعتی باعث افزایش توان تولیدی و صادراتی و همچنین باعث پیشرفت مناطق مختلف یک کشور می‌شود که این امر باعث تقویت زمینه‌های مختلف اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی می‌شود. فعالیت‌های صنعتی در یک کشور باعث رشد و شناسایی جهت انجام سرمایه‌گذاری لازم برای بهبود و پیشرفت مناطق در کشور در زمینه‌های اقتصادی و اجتماعی می‌گردد (7) همچنین می‌توان گفت این پیشرفت نیازمند برنامه‌ریزی لازم جهت پیشبرد اهداف مورد نظر در زمینه‌های مختلف را طلب می‌کند که این برنامه

کاهش فقر مذکور عمدتاً از طریق انتقال آرام نیروی کار از بخش جامعه روستایی به بخش شهری و به ویژه بخش صنعت صورت گرفته است. طالبیان و همکاران (۱۳۸۷)، در مطالعه ای با به تحلیل تأثیر اجتماعی توسعه صنعتی در منطقه عسلویه، با بررسی توصیفی وضعیت منطقه عسلویه، قبل و بعد از احداث تأسیسات صنعتی، نشان دادند که فقدان رویکرد اجتماعی به توسعه چه عواقب ناگواری برای زندگی اجتماعی محلی داشته و توسعه پایدار در این منطقه را نیز با دشواری مواجه ساخته است. در مقاله مذکور با بررسی توصیفی وضعیت منطقه عسلویه، قبل و بعد از احداث تأسیسات صنعتی، نشان می دهند که فقدان رویکرد اجتماعی به توسعه چه عواقب ناگواری برای زندگی اجتماعی محلی داشته و توسعه پایدار در این منطقه را نیز با دشواری مواجه می سازد. محسنی تبریزی و فرامرزی (۱۳۹۱)، در مطالعه ای به بررسی نقش صنعت نفت در توسعه اجتماعی - اقتصادی شهر گچساران از دیدگاه شهروندان این شهر پرداخته اند. نتایج پژوهش گویای آن است که هر چند صنعت نفت باعث توسعه در این شهر شده است اما این توسعه به صورت متوازن و هماهنگ نبوده است. در واقع ما شاهد توسعه نامتوازن می باشیم. فیروزنیا و ربانی (۱۳۹۲)، نقش صنعت در روند تحول سکونتگاه ها در شهر نظرآباد را تحلیل کردند. نتایج تحقیق که با استفاده از روش توصیفی - تحلیلی و داده های ثانوی استخراج شده بود، نشان داد که صنعت سبب توسعه کالبدی - فضایی نظرآباد شد تا از روستایی با جمعیت ۷۹۹ نفری سال ۱۳۳۵ و وسعت ۶ هکتاری، به شهری با جمعیت ۹۷۷۲۲ نفر و وسعت ۳۵۷۴ هکتار در سال ۱۳۸۵ برسد. کروی و همکاران (۱۳۹۵)، در پژوهشی با عنوان «تحلیل اثرات اجتماعی - فرهنگی توسعه صنعت گردشگری بر جامعه میزبان (مورد مطالعه: شهر بانه)» به بررسی پیامدها و اثرات مثبت و منفی توسعه گردشگری بر جامعه میزبان پرداخته اند. تحلیل یافته های تحقیق، بیانگر این بود که مهم ترین عامل تأثیرگذار در پیش بینی متغیر وابسته تغییر در جامعه میزبان، تغییر فرهنگی است و بعد از آن اثر

مورد نیاز عاملی در بروز مسائل اجتماعی در مقصد می باشد. این تأثیرات در عرصه های مختلف و ماهیتاً چندگانه هستند، در پژوهش حاضر به تأثیراتی که ماهیت اجتماعی دارند پرداخته شده است. به این ترتیب هدف اصلی پژوهش حاضر بررسی تأثیرات اجتماعی توسعه صنعتی تهران در ابعاد مختلف می باشد. در زمینه موضوع پژوهش تحقیقات داخلی و خارجی ارزشمندی انجام شده است. تئوری های جامعه شناسختی مدرنیته مقاله ای است که اینگلهارت (۲۰۰۱) به چاپ رسانده است. وی در این مقاله بر ویژگی ها و خصوصیات جوامع نوسازی شده اشاره می کند و می افزاید: نوسازی شامل شهر گرایی، کاربرد علم و تکنولوژی، تخصصی شدن، افزایش بوروکراسی، افزایش سطح سواد است، اما هسته اصلی فرایند نوسازی، صنعتی شدن می باشد که باعث خروج جوامع از فقر و نیاز به کشاورزی معیشتی است. باسو و گوارگلیا (۲۰۰۴)، در مطالعه ای با عنوان نابرابری و صنعتی شدن، رابطه بین صنعتی شدن و نابرابری درون کشورها را برای هشت دوره پنج ساله از ۱۹۶۰ تا ۱۹۹۹ مورد تجزیه و تحلیل قرار داده اند. نتایج این پژوهش گویای آن است، کشورهایی که روند صنعتی شدن را با یک توزیع ناهموار سرمایه انسانی شروع کرده اند؛ در اواخر صنعتی شدن با بهره وری کشاورزی پایین مواجه شده و در نتیجه در این کشورها فقر به سرعت رشد کرده است. تران و دان (۲۰۱۰)، در پژوهش خود به ارائه اثر صنعتی شدن بر اقتصاد و ساختار اشتغال و اجتماع در طول تحول اقتصادی در ویتنام طی دوره ۲۰۰۹-۱۹۹۰ پرداخته اند. نتایج این مطالعه بیانگر آن است که برای رسیدن به هدف ثبات اجتماعی، کاهش فقر و کاهش نابرابری درآمد؛ استراتژی توسعه صنعتی باید هدف خود را ایجاد فرصت های شغلی و بهبود درآمد برای کارگران برکنار شده و کارگران فقیر و به ویژه کارگران روستایی قرار دهد. کیمورا و سیلوا چانگ (۲۰۱۶)، به بررسی تأثیر صنعتی شدن و کاهش فقر در کشورهای آسیای شرقی پرداخته و نشان داده اند چگونه برخی از این کشورها توانسته اند هم زمان با رشد اقتصادی سریع، فقر را نیز کاهش دهند. با این وجود،

ارزیابی اثرات اجتماعی توسعه صنعتی در سطح کلان، مهم‌ترین روش و ابزار معرفی، شناسایی و پیش‌بینی پیامدهای برنامه‌های توسعه و رویکردی نظام‌مند برای ارزیابی میزان انطباق آن‌ها با اصول توسعه‌ی انسانی است. در سطح خرد نیز مقصود از ارزیابی اثرات اجتماعی، آن است که مشخص شود آیا یک پروژه بر افراد، خانواده‌ها و نهادها اثرات مطلوب بر جا گذاشته است و آیا اثرات موجود را می‌توان به مداخله‌گری پروژه نسبت داد؟ همچنین ارزیابی آثار می‌تواند پیامدهای ناخواسته‌ی برنامه‌ها را بررسی و پیشنهادهایی برای کاهش آن‌ها ارائه کند (14).

معمولاً در ۳ زمینه به ارزیابی آثار اجتماعی می‌پردازند: الف- ارزیابی تکنولوژی جدید؛ ب- ارزیابی پروژه‌های توسعه نظیر احداث جاده، سد، نیروگاه یا پالایشگاه؛ پ- ارزیابی طرح‌های زیست‌محیطی (15). برخی شاخص‌های مهم مورد استفاده در ارزیابی تأثیرات اجتماعی عبارت‌اند از: نیمرخ اجتماعی (حجم جمعیت، رشد جمعیت، میزان مهاجرت، ساختار سنی، ساختار جنسی، ساختار شغلی، میزان ازدواج، توزیع ثروت، سطح تحصیلات، وضع مالکیت منزل و سطح درآمد)؛ امکانات و خدمات (دسترسی به برق، دسترسی به آب سالم، وضعیت جاده‌های ارتباطی، برخورداری از خدمات دستگاه‌های اداری، بیمارستان و مراکز بهداشتی، کتابخانه‌های عمومی، مدارس، بانک، مراکز پست، دسترسی به تلفن، مساجد و حسینیه‌ها، پاسگاه انتظامی، مغازه‌ها و فروشگاه‌ها، مراکز ورزشی و مراکز هنری و فرهنگی)؛ سرمایه اجتماعی (میزان روابط اجتماعی، تنوع و گستردگی شبکه‌های خانوادگی و دوستانه، مشارکت در مراسم محلی، میزان ارتباط بین گروه‌های اجتماعی مختلف، وجود انجمن‌های داوطلبانه، میزان عضویت و مشارکت افراد در این انجمن‌ها، اعتماد اجتماعی و حس همکاری متقابل) (16) انفکاک اجتماعی^۲ (نرخ بیکاری، الکلیسم، اعتیاد، سرقت، فرار از خانه، خشونت خانوادگی، ناامنی، ارتشاء و فساد اداری و طلاق، شاخص‌های انفکاک اجتماعی به شمار می‌روند) (17)

نمایشی، اقتباس فرهنگی به ترتیب بیشترین تأثیر را بر نگرش جامعه میزبان داشته‌اند. حاجیلو و همکاران (۱۳۹۶) به بررسی نقش شهرک صنعتی شریف بر کیفیت زندگی شاغلان روستایی در شهرک صنعتی شریف شهرستان ابهر (بخش مرکزی، دهستان حومه) پرداخته‌اند. نتایج بیانگر ارتقاء و مطلوبیت شاخص‌های کیفیت زندگی شاغلان در تأثیرپذیری از شهرک صنعتی شریف بوده است. فیروزآبادی و همکاران (۱۳۹۷) در مقاله‌ی خود به تحلیل پیامدهای اجتماعی و زیست‌محیطی ورود صنعت پتروشیمی بر جوامع محلی پیرامون طرح پتروشیمی مهاباد پرداخته‌اند. نتایج پژوهش نشان می‌دهد که ورود صنعت پتروشیمی به این منطقه موج مشکلات اجتماعی و زیست‌محیطی را فراهم آوردی است. باید گفت که در بعد اجتماعی به جامعه اهتمام داده نشده و در بعد زیست‌محیطی نیز عدالت و پایداری محیطی لحاظ نشده است. تا چند دهه پیش، توجه اصلی در پروژه‌های توسعه معمولاً معطوف به ملاحظات اقتصادی بود. دیدگاه حاکم بر این بود که پول می‌تواند هرگونه اثرات منفی پروژه‌ها را جبران نماید. لذا نگرانی چندانی از بابت پیامدهای اجتماعی وجود نداشت. در این دیدگاه توجه به اجتماع محلی و نظام همسایگی در حداقل ممکن بود. لذا به شبکه‌های اجتماعی که پایه‌های اصلی تأمین‌کننده حمایت برای مردم در مقابل سختی‌ها و استرس‌ها بود، توجهی صورت نمی‌گرفت. یکی از مهم‌ترین الزامات و شرایط اجرای پروژه‌های توسعه در بسیاری از کشورها این است که هر سازمانی قبل از آنکه کاری یا پروژه‌ای را اقدام نماید در ابتدا باید شرایط و اقدامات لازم را برای ارزیابی اثرات اجتماعی و تحلیلی آن فراهم آورد (11). در واقع ارزیابی اثرات اجتماعی^۱ می‌کوشد به این پرسش راهبردی پاسخ دهد که توسعه تا چه اندازه با جامعه سازگار، دادگرانه و پایدار است و چگونه برای بازسازی معیشت و بهبود رفاه اجتماعی طیف گسترده‌ای از مردم تلاش می‌کند؟ (12). بنابراین در ارزیابی اثرات توسعه بررسی اثرات اجتماعی و فرهنگی از اولویت بیشتری برخوردار است و از همین رو، به اصول توسعه‌ی پایدار و یکپارچه نزدیک‌تر است (13)

روش پژوهش

روش تحقیق این پژوهش با توجه به ماهیت و اهداف آن توصیفی-تحلیلی و یک بررسی کاربردی است. در این تحقیق از طریق مطالعه کتب، مقالات، پایان‌نامه‌ها و روش میدانی و ابزار پرسش‌نامه محقق ساخته (روش‌های پیمایش (با استفاده از پرسشنامه) و کتابخانه‌ای) داده‌ها جمع‌آوری شده است. همچنین برای آزمون فرضیه‌های پژوهش از روش‌های آماری t تک نمونه‌ای و فریدمن استفاده شده است. جامعه آماری این پژوهش در بخش پیمایشی، تمامی شهروندان بالای ۱۸ سال ساکن در شهر تهران بوده و حجم نمونه آماری پژوهش با استفاده از فرمول کوکران به صورت تصادفی ساده تعیین و به تناسب جمعیت مورد بررسی قرار گرفته شده است (۳۸۴ نفر). (معادله ۱).

$$n = \frac{t^2 pd/d^2}{1 + \frac{1}{N} \left(\frac{t^2 pd}{d^2} - 1 \right)} \quad (1)$$

که در این فرمول: n: حجم نمونه N: حجم جمعیت یا جامعه، p: درصد توزیع صفت در جامعه (نسبت افرادی که دارای صفت مورد مطالعه بود). q: درصد افرادی که فاقد آن صفت در جامعه بود. d: تفاضل نسبت واقعی صفت در جامعه با میزان تخمین محقق برای وجود آن صفت در جامعه است که حداکثر نسبت آن ۰/۰۵ است و دقت نمونه‌گیری به آن بستگی دارد. t: اندازه متغیر در توزیع طبیعی (توزیع نرمال مربوط به منحنی گاوس)

است که از جدول مربوط در سطح احتمال مورد نظر استخراج گردید.

در این پژوهش برای جمع‌آوری اطلاعات و به منظور آزمون فرضیه‌های پژوهش از پرسشنامه‌ای که با توجه به متغیرهای تحقیق و عملیاتی نمودن آن‌ها تنظیم شده، استفاده گردیده است بدین ترتیب که پرسشنامه تحقیق متشکل از ۶ بعد و ۳۱ گویه است. ابعاد مطرح شده در این پژوهش شامل «تأثیر صنعت بر اسکان غیررسمی، تأثیر صنعت بر شهرنشینی، تأثیر صنعت بر نابرابری‌های اجتماعی، تأثیر صنعت بر حاشیه‌نشینی، تأثیر صنعت بر مصرف‌گرایی، تأثیر صنعت بر آلودگی‌های هوای شهر» و سؤالات مربوط به هر کدام از ابعاد بود (جدول ۱). در پژوهش حاضر، رتبه‌بندی داده‌ها در پرسش‌نامه با استفاده از مقیاس رتبه‌ای پنج گزینه‌ای روی مقیاس «اصلاً، کم، متوسط، زیاد و خیلی زیاد» طراحی و مورد سنجش قرار گرفت. اعتبار سؤالات مربوط به متغیرها از طریق روش تعیین اعتبار محتوایی و با راهنمایی‌ها و نظرات اساتید راهنما، گویه‌ها و سؤالات انتخاب و ویرایش شده‌اند. برای تعیین پایایی پرسش‌نامه تحقیق حاضر، از تکنیک آلفای کرونباخ (۰/۸۳۵) استفاده شد. به منظور تجزیه و تحلیل داده‌ها و آزمون فرضیه‌های تحقیق نیز از آمار توصیفی و استنباطی در محیط نرم‌افزار آماری SPSS بهره گرفته شد.

جدول ۱- ابعاد و گویه‌های پژوهش

Table 1. Research dimension and objects

علامت	گویه‌ها	ابعاد
A1	توسعه صنعت در تهران منجر به افزایش درآمدهای شهری شهروندان و بهبود اقتصاد شهری شده است.	شهر نشینی
A2	توسعه صنعت در تهران منجر به تغییر سبک زندگی سنتی شهروندان شده است.	
A3	توسعه صنعت در تهران منجر به افزایش و توسعه خدمات رفاهی و تجهیزات و تأسیسات شهری شهر تهران شده است.	
A4	توسعه صنعت در تهران منجر به زیباسازی و بهتر شدن وضعیت مبلمان شهری در شهر تهران شده است.	
A5	توسعه صنعت در تهران منجر به بهتر شدن شاخص‌های توسعه پایدار شهری مانند شهر سالم، شهر سبز و ... در شهر تهران شده است.	
A6	ایجاد و توسعه صنعت در تهران در تبدیل شدن این شهر به یک شهر جهانی نقشی داشته است.	
B1	توسعه صنعت در تهران منجر به افزایش زباله‌های الکترونیکی و غیر الکترونیکی در تهران شده است.	

B2	توسعه صنعت در تهران منجر جمع‌آوری زباله‌های شهر تهران به صورت بازیافت مدرن شده است.	آلودگی محیط‌زیست
B3	توسعه صنعت در تهران منجر به افزایش آلودگی هوای شهر تهران شده است.	
B4	آلودگی هوای ناشی از صنعت در شهر تهران منجر به افزایش شدت بیماری در بین شهروندان شهر تهران شده است.	
B5	توسعه صنعت در تهران منجر به کارگیری تکنولوژی‌های پیشرفته برای کاهش آلودگی هوای شهر تهران شده است.	
B6	توسعه صنعت در تهران زمینه‌ساز کیفیت هوای ناسالم و بسیار ناسالم در شهر تهران بوده است.	
C1	توسعه صنعت در تهران منجر به کاهش اسکان جمعیت در بخش‌های حاشیه‌نشینی شهر تهران شده است.	
C2	توسعه صنعت در تهران منجر به افزایش جرم و جنایت در بخش‌های حاشیه‌نشینی شهر تهران شده است.	
C3	توسعه صنعت در تهران منجر به افزایش آسیب‌های اجتماعی در بخش‌های حاشیه‌نشینی شهر تهران شده است.	
D1	توسعه صنعت در تهران منجر به ایجاد و افزایش اسکان غیررسمی جمعیت در شهر تهران شده است.	اسکان غیررسمی
D2	توسعه صنعت در تهران منجر به مهاجرت مردم کشور به مناطق آلودک‌نشین برای جذب در فعالیت‌های صنعتی شهر تهران شده است.	
D3	توسعه صنعت در تهران منجر به بالا رفتن آسیب‌های اجتماعی و پایین آمدن وضعیت بهداشتی مناطق آلودک‌نشین شده است.	
D4	رشد و توسعه صنعت در تهران توانسته است تا حد قابل توجهی وضعیت اقتصادی و رفاهی مناطق آلودک‌نشین تهران را بهبود دهد.	
E1	توسعه صنعت در تهران منجر به تضاد طبقات اجتماعی در بین شهروندان تهران شده است.	نابرابری اجتماعی
E2	توسعه صنعت در تهران موجب رفع فقر در بین شهروندان تهران شده است.	
E3	توسعه صنعت در تهران موجب افزایش آگاهی و باسواد شهروندان شهر تهران شده است.	
E4	توسعه صنعت در تهران منجر به نابرابری فرصت‌ها در بین شهروندان تهران شده است.	
E5	توسعه صنعت در تهران منجر به برابری رفاه اجتماعی در بین شهروندان تهران شده است.	
E6	توسعه صنعت در تهران منجر به برابری جنسیتی در بین شهروندان تهران شده است.	
F1	توسعه صنعت در تهران منجر به افزایش قدرت خرید شهروندان در تهران شده است.	مصرف گرایی
F2	توسعه صنعت در تهران در گرایش به مد گرایی شهروندان تهرانی شده است.	
F3	توسعه صنعت در تهران منجر به گرایش به برند گرایی شهروندان تهرانی شده است.	
F4	توسعه صنعت در تهران منجر به تشدید رفتارهای غلط فردی و اجتماعی چون «اسراف» در بین شهروندان تهران شده است.	
F5	توسعه صنعت در تهران منجر به ارائه الگوهای صحیح مصرف در بین شهروندان تهران شده است.	
F6	توسعه صنعت در تهران منجر به تغییر ارزش‌ها در بین شهروندان تهران شده است.	

معیارها و گزینه‌های مربوط به آن‌ها به کمک مدل فرآیند تحلیل سلسله‌مراتبی (AHP) که از روش‌های چند معیاره

در بخش دوم، در انجام این پژوهش پس از شناسایی متغیرهای مورد نیاز برای ارزیابی اثرات اجتماعی، اولویت‌بندی و ارزش‌دهی

از بافت های مسکونی و در محور جاده های اصلی ارتباطی مستقر شدند. نیروی محرکه این صنایع نیز سبب توسعه و تمرکز فعالیت و سکونت در اطراف آن ها شد (21).

یافته ها و بحث

جمعیت شناختی

بر اساس یافته های جمعیت شناختی در شهر تهران، تعداد پاسخگویان بر اساس جنس آن ها، از کل ۳۸۴ نفر؛ ۲۳۹ (۶۲/۲) درصد) مرد و ۱۴۵ نفر (۳۷/۸ درصد) بوده است. بررسی توزیع پاسخگویان از نظر سنی نشان داد که بیشترین گروه پاسخگویان با ۱۳۸ نفر (۳۵/۹ درصد) در رده سنی ۳۱-۴۰ سال و کمترین گروه پاسخگویان ۷ نفر (۱/۸ درصد) در رده سنی بالای ۶۰ سال قرار داشته است. ارزیابی وضعیت تحصیلی پاسخگویان در ۴ گروه (بی سواد، ابتدایی، متوسطه و دانشگاهی) صورت گرفت. نتایج به دست آمده نشان می دهد که ۱/۶ درصد بی سواد بوده اند، در حالیکه ۶۵/۴ درصد دارای تحصیلات دانشگاهی بودند. بر همین اساس گروه دانشگاهی بیشترین درصد را به خود اختصاص داده است. بررسی وضعیت تأهل پاسخگویان از کل ۳۸۴ نفر بیانگر آن است که ۳۶/۳ درصد مجرد و ۶۳/۷ درصد متأهل بوده و همچنین بررسی توزیع پاسخگویان از نظر وضعیت اشتغالشان نشان داد که بالغ بر ۱۰ درصد افراد بیکار، ۵۰/۳ درصد دارای شغل آزاد، ۳۰/۷ درصد دارای شغل دولتی، ۴/۷ درصد بازنشسته و ۳/۴ درصد افراد در حال تحصیل بوده اند.

بررسی اثرات اجتماعی توسعه صنعتی تهران

برای تحلیل اثرات اجتماعی توسعه صنعتی تهران از آزمون t تک گروهی استفاده شده است. با توجه به اینکه امتیازدهی پرسشنامه به صورت ۵ درجه ای لیکرت بود بنابراین امتیاز ۳ به عنوان حد وسط تعیین شد به این معنی که مقدار معنی دار میانگین بالای ۳ برای هر بعد نشانگر تاثیر صنعت بر هر یک از ابعاد بوده و پایین تر از ۳ به عنوان عدم تاثیر بر متغیر تلقی می گردد. وضعیت اثرات توسعه صنعتی بر ۶ بعد مربوط به شاخص اجتماعی در جدول ۲ نشان داده شده است.

می با شد، انجام شد. برای این کار، معیارها و گزینه های آن ها از طریق پرسشنامه ای که طراحی و مقایسه زوجی انجام گرفت و اوزان نهایی برای معیارها و گزینه ها در نرم افزار Expert Choice (EC) محاسبه گردید و در نهایت میزان و ارزش تأثیرپذیری هر یک از معیارها و گزینه های اجتماعی از توسعه صنعتی در تهران مشخص شد.

قلمرو جغرافیایی پژوهش

شهر تهران در مرکز استان تهران با مساحتی بالغ بر ۵۹۴ کیلومترمربع واقع شده است و ارتفاع آن از ۱۷۰۰ متر در شمال به ۱۲۰۰ متر در مرکز و بالاخره ۱۱۰۰ متر در جنوب می رسد. از سمت جنوب به کوه های ری و بی بی شهربانو و دشت های هموار شهریار و ورامین و از شمال به واسطه کوهستان محصور شده است. شهر تهران، از نظر تقسیمات اداری به ۲۲ منطقه و ۱۲۳ ناحیه و ۳۵۴ محله تقسیم می شود (سالنامه آماری استان تهران، ۱۳۹۷).

روند صنعتی شدن در ایران در دو مرحله کاملاً متفاوت، قابل تشخیص است. آغاز صنعتی شدن ایران به دوره پس از سال ۱۳۰۵ بازمی گردد. در سال ۱۳۱۰، بیشتر کارخانه های تازه تأسیس متعلق به دولت بود که حدود ۲۰ درصد بودجه خود را به صنایع اختصاص داده بود (18). شهر تهران نیز با ورود به دوره پهلوی و شکل گیری صنایع کارخانه ای نوین (۱۳۲۰-۱۳۰۴) و نقش اصلی دولت در فرایند مدرنیزاسیون، به عنوان پایتخت اهمیت ویژه ای یافت و با تجمع طبقه متمکن، ایجاد دانشگاه و ظهور وسایل ارتباطی، به مرکز صنایع جدید تبدیل شد. به طوری که تا سال ۱۳۲۴ حدود ۲۶ درصد کارخانه های بزرگ و ۱۷ درصد کارکنان آن ها در تهران جای داشتند (19). در واقع علت مکان یابی صنایع در تهران را، باید در بازار مصرف آن جست و جو کرد. تقریباً تمامی صنایع استقرار یافته در تهران را صنایع مصرفی تشکیل می داد. همچنین از جمله دلایل مطرح در این مورد، شاید نزدیکی صاحبان صنایع به کانون قدرت باشد (20). مرحله دیگری از روند صنعتی شدن ایران، با عنوان سرمایه گذاری مشترک از سال ۱۳۳۲ به بعد آغاز شد. صنایع جدید تهران به اقتضای طبیعت خود و بدون برنامه ای از پیش اندیشیده، بیرون

جدول ۲- نتایج آزمون تی تک گروهی بررسی تاثیر توسعه صنعت بر ۶ بعد اجتماعی

Table2. The results of the group T-Tech exam to investigate the impact of industry development on 6 social dimensions

متغیر	میانگین	مقدار t	درجه آزادی	سطح معنی داری	میانگین اختلاف
اسکان غیررسمی	۳/۴۸۹	۱۵/۰۹۵	۳۸۳	۰/۰۰۰	۰/۴۸۹
شهرنشینی	۳/۰۲	۰/۷۱۰	۳۸۳	۰/۴۷۸	۰/۰۲۶
نابرابری های اجتماعی	۳/۰۲	۰/۷۵۸	۳۸۳	۰/۴۴۹	۰/۰۲۴
حاشیه نشینی	۳/۴۱	۸/۷۵۸	۳۸۳	۰/۰۰۰	۰/۴۱۵
مصرف گرایی	۳/۳۸	۱۱/۳۷۵	۳۸۳	۰/۰۰۰	۰/۳۸۹
آلودگی هوای شهر (محیط زیست)	۳/۵۹	۱۹/۲۲۸	۳۸۳	۰/۰۰۰	۰/۵۹۲

ولی توسعه صنعت در تهران نقش اساسی در تبدیل شدن این شهر به یک شهر جهانی داشته است.

نابرابری های اجتماعی: بررسی بعد نابرابری های اجتماعی با میانگین (۳/۰۲) و مقدار t برابر ۰/۷۵۸ که کمتر از ۱/۹۶ می باشد، بیانگر این است که با توجه به سطح معنی داری آزمون که برابر ۰/۴۷۸ و بزرگتر از ۰/۰۵ می باشد، توسعه صنعت در تهران با متغیر نابرابری های اجتماعی رابطه معناداری ندارد. به عبارتی دیگر توسعه صنعت در تهران علاوه بر اینکه نقشی در رفع فقر و افزایش رفاه اجتماعی در بین شهروندان نداشته عاملی بوده برای تشدید تضاد طبقاتی و ایجاد فرصت های نابرابر بین شهروندان.

حاشیه نشینی: بعد حاشیه نشینی با میانگین (۳/۴۱) بیشتر از نمره حد وسط (۳) می باشد. از طرفی سطح معنی داری آزمون کوچکتر از ۰/۰۵ بدست آمده ($P < 0/00$) و مقدار t برابر ۸/۷۵۸ می باشد؛ بنابراین می توان گفت توسعه صنعت در تهران به طور معناداری در حاشیه نشینی تهران تاثیر دارد. به عبارتی توسعه صنعت در تهران منجر به افزایش جرم و جنایت و افزایش آسیب های اجتماعی در بخش های حاشیه نشین شهر شده است.

مصرف گرایی: همچنین نتایج آزمون t تک گروهی در رابطه با بعد مصرف گرایی بیانگر این امر است که مصرف گرایی با میانگین (۳/۳۸) بیشتر از نمره حد وسط (۳) می باشد. از طرفی سطح معنی داری آزمون کوچکتر از ۰/۰۵ بدست آمده ($P < 0/00$) و مقدار t برابر ۱۱/۳۷۵ می باشد؛ بنابراین می توان گفت توسعه صنعت در شهر تهران به طور معنی داری در مصرف گرایی تاثیر

اسکان غیر رسمی: تحلیل جدول ۲ در رابطه با بعد اسکان غیررسمی بیانگر آن است که؛ این بعد با میانگین (۳/۴۸۹) بیشتر از نمره حد وسط (۳) می باشد. از طرفی سطح معنی داری آزمون بدست آمده ($P < 0/05$) و مقدار t برابر ۱۵/۰۹ بالاتر از ۱/۹۶ می باشد؛ بنابراین می توان گفت توسعه صنعت تهران به طور معنی داری در اسکان غیر رسمی تاثیر دارد. به عبارتی می توان چنین بیان داشت که؛ رشد و توسعه صنعت در تهران با وصف آنکه تا حدودی باعث بهبود وضعیت اقتصادی و رفاهی مناطق آلودک نشین شده است، اما توسعه صنعت در تهران منجر به مهاجرت مردم کشور به مناطق آلودک نشین برای جذب در فعالیت های صنعتی شهر تهران شده است که همین عامل باعث به بالا رفتن آسیب های اجتماعی و پایین آمدن وضعیت بهداشتی این مناطق شده است.

شهرنشینی: نتایج آزمون t تک گروهی متغیر شهرنشینی با میانگین (۳/۰۲) و مقدار t برابر ۰/۷۱ که کمتر از ۱/۹۶ می باشد، بیانگر این است که با توجه به سطح معنی داری آزمون که برابر ۰/۴۷۸ و بزرگتر از ۰/۰۵ می باشد لذا توسعه صنعت در تهران با متغیر شهرنشینی رابطه معناداری ندارد. این بدان معنا است که توسعه صنعت در تهران علاوه بر اینکه منجر به افزایش درآمدهای شهری شهروندان و بهبود اقتصاد شهری، افزایش و توسعه خدمات رفاهی و تجهیزات و تأسیسات شهری شهر تهران نشده است، تاثیر منفی بر زیباسازی و وضعیت نابسامان مبلمان شهری داشته،

گفت توسعه صنعت در شهر تهران به طور معنی داری در آلودگی هوای شهر تاثیر دارد. بنابراین میتوان چنین نتیجه گرفت که توسعه صنعت در تهران باعث ایجاد آلودگی هوا (زمینه ساز کیفیت هوای ناسالم و بسیار ناسالم)، صوتی و در نتیجه آن افزایش یافتن بیماری های پوستی و تنفسی شده است. وضعیت آزمون فرضیه های پژوهش با توجه به نتایج حاصل از آزمون t در جدول ۳ آماده است:

دارد. به عبارتی توسعه صنعت عاملی برای گرایش شهروندان تهرانی به مدگرایی و برند گرایی شده و تغییر ارزش ها در بین شهروندان اتفاق افتاده است.

آلودگی هوای شهر (محیط زیست): در نهایت تحلیل یافته های مربوط گویه به آلودگی هوای شهر بیانگر آن است که این گویه با میانگین (۳/۵۹) بیشتر از نمره حد وسط (۳) می باشد. از طرفی سطح معنی داری آزمون کوچکتر از ۰/۰۵ بدست آمده ($P < 0/00$) و مقدار t برابر ۱۹/۲۲۸ می باشد؛ بنابراین می توان

جدول ۳- نتیجه مربوط به آزمون فرضیات پژوهش

Table 3. The result related to the research hypothesis test

وضعیت	فرضیه های پژوهش
رد	بین توسعه صنعت در تهران با شهر نشینی رابطه معناداری وجود دارد.
تایید	بین توسعه صنعت در تهران با آلودگی محیط زیست رابطه معناداری وجود دارد.
تایید	بین توسعه صنعت در تهران با حاشیه نشینی رابطه معناداری وجود دارد.
تایید	بین توسعه صنعت در تهران با اسکان غیر رسمی رابطه معناداری وجود دارد.
رد	بین توسعه صنعت در تهران با نابرابری اجتماعی رابطه معناداری وجود دارد.
تایید	بین توسعه صنعت در تهران با مصرف گرایی رابطه معناداری وجود دارد.

اجتماعی دارای میانگین کمتر از ۳ بوده اند و دارای رابطه معنادار با توسعه صنعت در تهران نبوده اند لذا در آزمون فریدمن به بررسی و رتبه بندی گویه های اسکان غیررسمی، حاشیه نشینی، مصرف گرایی و آلودگی های هوای شهری پرداخته شده است)

در ادامه برای بررسی این موضوع که از میان ابعاد اجتماعی پژوهش به ترتیب کدام یک بیشتر از توسعه صنعتی متاثر شده اند از آزمون فریدمن استفاده شده است که نتایج در جدول ۴ آمده است (با توجه به این که دو گویه شهرنشینی و نابرابری های

جدول ۴- آزمون فریدمن توصیف میانگین رتبه های هر متغیر

Table 4. Friedman's test describing the average ranks of each variable

میانگین رتبه	گویه ها
۲/۴۰	تاثیر صنعت بر اسکان غیر رسمی
۲/۴۸	تاثیر صنعت بر حاشیه نشینی
۲/۳۶	تاثیر صنعت بر مصرف گرایی
۲/۷۶	تاثیر صنعت بر آلودگی های هوای شهر

رتبه سوم قرار دارد و کمترین رتبه با میانگین (۲/۷۶) برای تاثیر صنعت بر آلودگی های هوای شهری می باشد. اولویت بندی و تعیین وزن نهایی ابعاد و گویه های اجتماعی متاثر از توسعه صنعتی با توجه به هدف پژوهش

با توجه به جدول ۴ تاثیر صنعت بر مصرف گرایی (۲/۳۶) دارای رتبه بهتری است و پس از آن تاثیر صنعت بر اسکان غیررسمی (۲/۴۰) در رتبه دوم و تاثیر صنعت بر حاشیه نشینی (۲/۴۸) در

ترتیب اولویت بندی نمایند. سپس، با در نظر گرفتن پاسخ های کارشناسان و میانگین گیری از آنها، طی فرایند نرمال سازی، داده های اخذ شده به صورت قابل استفاده در ماتریس، مقایسه ای استفاده شدند. همان گونه که مشاهده می گردد، نتایج وزن دهی با استفاده از مدل AHP برای معیارهای اصلی نشان داد که ابعاد شهرنشینی، آلودگی محیط زیست و حاشیه نشینی به ترتیب با اوزان ۰/۴۵۷، ۰/۲۴۹ و ۰/۱۲۹ بیشترین تاثیر پذیری را از توسعه صنعتی در تهران دارند و شاخص های اسکان غیر رسمی، نابرابری اجتماعی و مصرف گرایی با ۰/۰۵۴، ۰/۰۳۷ و ۰/۰۷۴ در رده های بعدی قرار گرفتند (شکل ۱).

در این پژوهش به منظور بررسی اثرات اجتماعی توسعه صنعتی در تهران، ۶ معیار شهرنشینی، حاشیه نشینی، اسکان غیر رسمی، آلودگی هوای شهر، رشد مصرف گرایی، نابرابری اجتماعی و گویه های مربوط به هر کدام از این ابعاد مشخص شدند. سپس با استفاده از مدل AHP و نرم افزار Expert choice، وزن دهی و امتیاز گذاری شده اند. در این مرحله، تک تک ابعاد نسبت به هم مورد سنجش قرار گرفتند تا وزن های نهایی هر یک از ابعاد مشخص گردد. برای وزن دهی به ابعاد و گویه ها، از ۲۰ نفر از اساتید دانشگاه و کارشناسان حوزه شهری و سازمان محیط زیست که توسط نگارنده با راهنمایی اساتید انتخاب شده بودند پرسش و از آنان خواسته شد تا گویه های موجود را به

Model Name: An analysis of The social impacts

Priorities with respect to:

Goal: An analysis of The social impacts of Tehran industrial development

شکل ۱- اوزان مربوط به گویه های اصلی تاثیر پذیر از توسعه صنعتی در شهر تهران

Figure 1. Weights related to the main factors affecting industrial development in Tehran

مربوط به هر یک از آنها محاسبه شد و در مرحله آخر فرایند تحلیل سلسله مراتبی، با ضرب وزن شاخص ها در وزن اولیه هر یک از گویه های مربوط به آن شاخص به صورت جداگانه، وزن نهایی هر گویه برای تحلیل اثرات اجتماعی توسعه صنعتی در تهران بدست آمد (جدول ۵).

هر کدام از گویه ها مورد بررسی مربوط به هر کدام از ابعاد استفاده شده در این پژوهش نیز به نوبه خود در تحلیل اثرات اجتماعی توسعه صنعتی سهیم هستند و درعین حال، دارای میزان اثر پذیری متفاوتی می باشند؛ بنابراین، در این پژوهش، پس از مقایسه زوجی و شناسایی میزان تاثیر پذیری گویه ها، وزن اولیه

جدول ۵- گویه ها و گزینه های مورد بررسی به همراه وزن نهایی آنها

Table 5. Items and options under consideration along with their final weigh

وزن نهایی	وزن گویه ها	گویه ها	وزن کلی	ابعاد
۰/۱۵۹۴	۰/۳۴۹	A1	۰/۴۵۷	شهرنشینی
۰/۱۱۸۸	۰/۲۶۰	A2		
۰/۰۶۶۷	۰/۱۴۶	A3		
۰/۰۳۴۲	۰/۰۷۵	A4		
۰/۰۱۹۷	۰/۰۴۳	A5		

۰/۰۵۸۰	۰/۱۲۷	A6		
۰/۰۱۷۹	۰/۰۷۲	B1	۰/۲۴۹	آلودگی محیط زیست
۰/۰۱۲	۰/۰۴۸	B2		
۰/۱۰۹	۰/۴۳۶	B3		
۰/۰۵۴۸	۰/۲۲۰	B4		
۰/۰۰۸۲	۰/۰۳۳	B5		
۰/۰۴۷۶	۰/۱۹۱	B6		
۰/۰۱۰۱	۰/۰۷۸	C1	۰/۱۲۹	حاشیه نشینی
۰/۰۳۷۰	۰/۲۸۷	C2		
۰/۰۸۱۹	۰/۶۳۵	C3		
۰/۰۳۹۱	۰/۵۲۹	D1	۰/۰۷۴	اسکان غیر رسمی
۰/۰۱۹۸	۰/۲۶۸	D2		
۰/۰۰۹۹	۰/۱۳۴	D3		
۰/۰۰۵۰	۰/۰۶۸	D4		
۰/۰۱۳	۰/۲۴۰	E1	۰/۰۵۴	نابرابری اجتماعی
۰/۰۰۶۲	۰/۱۱۴	E2		
۰/۰۲۱۸	۰/۴۰۴	E3		
۰/۰۰۷۸	۰/۱۴۵	E4		
۰/۰۰۳۲	۰/۰۶۰	E5		
۰/۰۰۴۶	۰/۰۸۶	E6		
۰/۰۱۶۷	۰/۴۵۱	F1	۰/۰۳۷	مصرف گرایی
۰/۰۰۲۴	۰/۰۶۵	F2		
۰/۰۰۷۷	۰/۲۰۷	F3		
۰/۰۰۳۵	۰/۰۹۴	F4		
۰/۰۰۱۶	۰/۰۴۳	F5		
۰/۰۰۵۲	۰/۱۴۰	F6		

بخش‌های حاشیه‌نشینی شهر تهران شده است؛ در بعد اسکان غیررسمی «توسعه صنعت در تهران منجر به ایجاد و افزایش اسکان غیررسمی جمعیت در شهر تهران شده است»؛ در بعد نابرابری اجتماعی «توسعه صنعت در تهران موجب افزایش آگاهی و باسوادی شهروندان شهر تهران شده است» و در نهایت در بعد مصرف‌گرایی «توسعه صنعت در تهران منجر به افزایش قدرت خرید شهروندان در تهران شده است» می‌باشند. به طور کلی در

بر اساس تحلیل جدول ۵ بیشترین میزان تاثیر پذیری گویه‌های مربوط به شاخص اجتماعی از توسعه صنعتی در بعد شهرنشینی «توسعه صنعت در تهران منجر به افزایش درآمدهای شهری شهروندان و بهبود اقتصاد شهری شده است»؛ در بعد آلودگی محیط‌زیست «توسعه صنعت در تهران منجر به افزایش آلودگی هوای شهر تهران شده است»؛ در گویه حاشیه‌نشینی «توسعه صنعت در تهران منجر به افزایش آسیب‌های اجتماعی در

نهادهای اجتماعی و روابط مابین آنها در درون مناطق دربرگیرنده شده و بدین ترتیب زمینه را برای تقویت سرمایه اجتماعی و ارتقای جامعه مدنی فراهم آورند، متفاوت می‌باشد. از دیگر نتایج مهم این تحقیق می‌توان به تأثیر توسعه صنعت در تهران بر آلودگی‌های محیط‌زیست و هوای شهر اشاره کرد. در بعد زیست‌محیطی این پژوهش نشان داد که گزینه‌های آلودگی‌های زیست‌محیطی مانند افزایش آلودگی هوای شهر، افزایش شدت بیماری در بین شهروندان، زمینه‌ساز کیفیت هوای ناسالم و بسیار ناسالم، افزایش زباله‌های الکترونیکی و غیر الکترونیکی تحت تاثیر توسعه صنعتی هستند.

نتایج این تحقیق، فرضیه رابطه معناداری بین توسعه صنعت در تهران با نابرابری‌های اجتماعی را رد کرد. در روش AHP نیز متغیر نابرابری اجتماعی ارزش پایینی کسب کرد. در حالی که در مطالعات محسنی تبریزی و فرامرزی (۱۳۹۱)، باسو و گوارگلیا (۲۰۰۴)، تران و دان (۲۰۱۰)، مشخص شد که توسعه صنعتی پیامدهای ناگوار اجتماعی و نابرابری‌های اجتماعی را در پی دارد. فرضیه رابطه معناداری متغیر شهرنشینی با توسعه صنعتی با استفاده از روش آمار مورد تأیید قرار نگرفت. ولی با روش AHP، متغیر شهرنشینی امتیاز زیادی در تأثیرپذیری از توسعه صنعتی کسب کرد. همچنین فرضیه رابطه معناداری بین مصرف‌گرایی و توسعه صنعت نیز مورد تأیید قرار گرفت. در تحقیقات محسنی تبریزی و فرامرزی (۱۳۹۱)، فیروز نیا و ربانی (۱۳۹۲)، چوانگ (۲۰۱۳)، کیمورا و سیلوا چانگ (۲۰۱۶) نیز نتایج حاکی از آن است که توسعه صنعتی باعث افزایش درآمدهای شهری، تغییر سبک زندگی، بهتر شدن خدمات رفاهی، افزایش قدرت خرید شهروندان، گرایش به برند گرایی می‌شود. در ادامه پیشنهادهاى زیر در رابطه با موضوع و یافته‌های پژوهش ارائه شده است:

✓ قبل از اجرای طرح‌ها و پروژه‌های توسعه صنعتی، ارزیابی‌های زیست‌محیطی، اجتماعی و فرهنگی به عنوان بخشی از بررسی‌های امکان‌سنجی فنی و اقتصادی لحاظ شود.

محدوده شهر تهران بسیاری از افراد به امید یافتن شغل مناسب مهاجرت کرده در نتیجه به دلیل عدم توانایی مالی و مهاجر بودن به ناچار در محدوده‌های اطراف تهران ساکن می‌شود، این افراد از مناطق مختلف و با فرهنگ‌های مختلف هستند این برخورد و دوگانگی فرهنگی در میان این افراد علاوه بر توسعه اسکان غیررسمی و پدیده حاشیه‌نشینی موجب به وجود آمدن مناطق فرهنگی مختلف در سطح محلات و حتی در داخل محلات شده و این خود می‌تواند عاملی برای شروع نابسامانی‌های اجتماعی و انواع مشکلات شود. همچنین بسیاری از افراد شاغل از این مناطق به عنوان خوابگاهی استفاده می‌کنند و دائماً بین محل کار و زندگی در حال رفت‌وآمد هستند. بسیاری از افراد که در تهران در کارخانه‌ها و کارگاه‌ها مشغول فعالیت هستند با توجه به گرانی اجاره‌ها و دستمزد پایین قادر به پیدا کردن منزل مناسب و ساکن شده در تهران را ندارند بنابراین در اطراف تهران در شهرها و روستاهای اطراف ساکن خواهند شد به طوری که تفاوت جمعیتی فراوانی در طول شب و روز از لحاظ جمعیتی در کلان‌شهر تهران وجود دارد طوری که در طول روز حدود ۴ میلیون نفر به جمعیت تهران اضافه می‌شود؛ بنابراین بررسی وضعیت شهرنشینی در تهران در طول روز و شب کاملاً متفاوت است.

نتیجه‌گیری

در این پژوهش، تحلیل تأثیر اجتماعی توسعه صنعتی مورد مطالعه قرار گرفت. مطالعات مشابهی در این زمینه صورت گرفته است که از آن جمله می‌توان به مطالعات طالبیان و همکاران (۱۳۸۷)، محسنی تبریزی و فرامرزی (۱۳۹۱)، نوبخت و همکاران (۱۳۹۳)، حاجیلو و همکاران (۱۳۹۶)، باسو و گوارگلیا (۲۰۰۴)، مطالعه تران و دان (۲۰۱۰)، کیمورا و سیلوا چانگ (۲۰۱۶) اشاره کرد.

نتایج تحقیق نشان داد که توسعه صنعتی باعث افزایش حاشیه‌نشینی و افزایش جرم و جنایت و آسیب‌های اجتماعی در بخش‌های حاشیه‌نشین تهران شده است که با مطالعات طالبیان و همکاران (۱۳۸۷)، محسنی تبریزی و فرامرزی (۱۳۹۱) هم سو می‌باشد. ولی با نتایج مطالعات تران و دان (۲۰۱۰) که معتقد هستند توسعه صنعتی باعث شکل‌گیری و ارتقای دسته‌ای از

- Development Studies, 6 (4), 35-62. (In Persian)
2. Azkia, Mustafa, Ahmadresh, Rashid and Danesh Mehr, Hossein. (2012). New paradigm development and controversies. Tehran: Kia publishing house. (In Persian)
 3. 3. Burdge, R. J. (2004). The benefits of social impact assessment for developing countries. The concepts, process and methods of social impact assessment: Rabel J. Burdge and colleagues, 11 (22), 245-254.
 4. Ramezani Kiasaj Mahalle, Roya, Amiri, Mohammad Javad and Zabal, Labat. (2018). Assessing the social effects of development plans on local communities, case study: Chamkhale port construction plan. Geography and Development, 56, 232-215. (In Persian)
 5. Tawakkul, Mohammad and Nowzari, Hamzah. (2011). Analysis of the economic, social and environmental effects of the Parsian gas refinery industry on rural areas (case study: rural areas of Moher city in Fars province). Social Studies and Research in Iran, 1 (4), 48-29. (In Persian)
 6. Nobakht, Reza, Fathi, Soroush and Karimian, Habib Elah. (2013). The effect of industrial settlements on socio-economic development in Iran (case study of Masjid Sulaiman nomadic area). Iranian Journal of Social Development Studies, 7 (1), 111-126. (In Persian)
 7. Mertl, J & Valenčik, R. (2016). The socioeconomic consequences of industrial development. Central European Journal of Management. 3 (1), 37-45.
 8. Hoque, A., Mohiuddin, M., & Su. Z. (2018). Effects of Industrial Operations on Socio-Environmental and Public
- ✓ مشارکت همه جانبه به منظور اجرایی نمودن برنامه های حمایتی دولت در خصوص احداث و راه اندازی و گسترش شهرک ها و نواحی صنعتی.
- ✓ کاهش مهاجرت از طریق اعطای امتیازات ویژه به روستائیان و شهرهای کوچک اطراف تهران و واگذاری زمین و امکانات کشاورزی در روستاهای مبدا مهاجرت برای جلوگیری از افزایش حاشیه نشینی.
- ✓ ارتقای استانداردهای فنی و زیست محیطی تولیدات صنایع در تهران و استفاده از انرژی های پاک، استفاده از تکنولوژی پیشرفته جهت کاهش آلودگی های زیست محیطی.
- ✓ به رسمیت شناختن حقوق شهروندی ساکنان مناطق حاشیه نشین در برنامه ریزی های مختلف اقتصادی، اجتماعی و کالبدی و تأمین اعتبار مالی و پرداخت تسهیلات و وام برای بهسازی و نوسازی واحدهای مسکونی شان و به رسمیت شناختن اولویت های گروه های فقیر و کم درآمد در نظام برنامه ریزی کشور.
- ✓ ایجاد اشتغال و کارآفرینی برای حاشیه نشینان به خصوص در بخش های تولیدی کشور به منظور کاهش بیکاری و اشتغال در اقتصاد غیررسمی و شغل های کاذب و انگلی از یک سو و افزایش درآمد و کاهش فقر و بهبود کیفیت زندگی آنها و گسترش عدالت اجتماعی، اقتصادی برای تمامی گروه های اجتماعی از سوی دیگر.
- ✓ حمایت از صنایع پاک و سازگار با محیط زیست برای کاهش آلودگی ها.

References

1. Firouzabadi, Seyed Ahmed, Danesh Mehr, Hossein and Ali Nejad, Karim. (2017). industrialization and social and environmental consequences; Analyzing residents' narratives about the Mahabad Petrochemical Project. Quarterly Journal of Social-Cultural

15. Dendena, B., & Corsi, S. (2015). The Environmental and Social Impact Assessment: a further step towards an integrated assessment process. *Journal of cleaner production*, 108 (1), 965-977.
16. Basu, P. & Guariglia, A. (2004). Inequality and industrialization. Paper presented at the Midwest Macroeconomics Conference, Ames, USA.
17. Minh Pham, T. Kondor, I., Hanel, R, & Thurner, S. (2020). The effect of social balance on social fragmentation. *Journal of The Royal Society Interface*, 17 (172), 1-10.
18. Rashidi, Ali. (2000). industrial development of Iran; Past experience and future horizon. *Political-Economic Information*, 5 (14), 195-186. (In Persian)
19. Pourahmad, Ahmed and Fallahian, Nahid. (2005). Investigating the process of formation of industrial axes around the city of Tehran with an emphasis on the Karaj-Qazvin axis. *Geographical Research*, 3, 173-192. (In Persian)
20. Riyazi, Abolhassan. (2010). The influence of modernity on the spatial organization of the city of Tehran at the end of the Qajar period. *Cultural Research*, 3 (3), 129-148. (In Persian)
21. Mehdizadeh, Javad. (2002). City and history: a comment on the historical process of physical and spatial development of the city of Tehran (the second part, modernization and emergence of the mother city of Tehran). *Urbanization Essays*, 3, 16-26. (In Persian)
- Health Degradation: Evidence from a Least Developing Country (LDC). *Sustainability*, 10 (11), 1-22.
9. Rinku, D., & Kumar, A. (2011). Industrial Clusters: An Approach for Rural Development in North East India. *International Journal of Trade Economics and Finance*, 2 (2), 161-165
10. Schindler, J., Graef, F. & König, H. J. (2016). Participatory impact assessment: Bridging the gap between scientists' theory and farmers' practice. *Agricultural Systems*, 148 (2), (2016) 38-43.
11. Norouzzadeh, Abbas, Moghli, Marzieh and Khorram Bakht, Ahmad Ali. (2021). Investigating the environmental and social impact of industrial development (case study: Tehran). *Environmental Science and Technology*, 22(5), 113-124. (In Persian)
12. Terrapon-Pfaff, J., Finka, T., Viebahna, B & Jamea, E. I. (2017). Determining significance in social impact assessments (SIA) by applying both technical and participatory approaches: Methodology development and application in a case study of the concentrated solar power plant NOORO I in Morocco. *Environmental Impact Assessment Review*, 66 (3), 138-150.
13. EARTHTIME INC. (2009). Environmental & Social Impact Assessment. *Buchanan Renewables Fuel*. 1-303.
14. Karmi, Gholamhossein and Rezaei Moghaddam, Koresh. (2013). Social impact assessment: a new approach in sustainable management of development programs. *Socio-Cultural Development Studies Quarterly*, 4(2), 169-194. (In Persian)